

Средневековые еврейские иллюстрированные манускрипты

Лекция 1.

Классификация еврейских манускриптов по географическим группам

- Ашкеназские (Англия, Германия, северная и центральная Франция; позже северо-запад Европы в целом)
- Сефардские (Испания, Португалия, южная Франция, частично Северная Африка);
- Итальянские;
- Византийские (Турция, Греция, окружающие их страны);
- Восточные (Ближний Восток, Иран и др.)

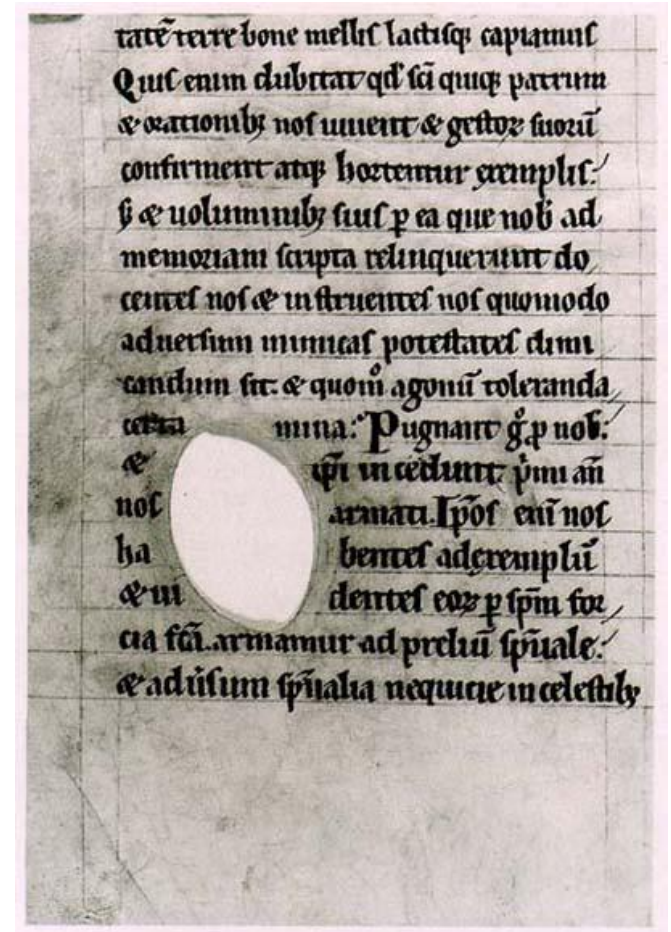
Категории, на которые можно разделить средневековые рукописи

- Библия и комментарии к ней
- Галахическая литература
- Молитвы и богослужебная поэзия (агада, сиддуры, махзоры, пиюты)
- Светская литература
- Мистика
- Философия и наука
- Все остальное

Основные вехи изучения еврейской средневековой миниатюры

- 1898 – Die Haggadah von Sarajevo (Мюллер, фон Шлоссер, Кауфман);
- 1931 – Symbole Und Gestalten der jüdischen Kunst (Рахель Вишницер)
- 1969 – Hebrew Illuminated Manuscripts (Бецалель Наркис)
- 1978 – Hebrew Manuscript Painting (Джозеф Гутманн)
- 1982 – La vie juive au Moyen-Age (Тереза и Мендель Мецгер)

Искусство изготовления средневековой книги

На этом листе писец аккуратно вписал текст в пространство вокруг дыры. Рукопись XII в. Аббатство Уичкомб, Глостершир..

Современный пергаменщик натягивает влажную кожу на деревянную раму и прикрепляет ее края с помощью регулируемых колков

Монах осматривает кусок пергамена перед тем, как купить его у пергаменщика. Историзованный инициал немецкого манускрипта XIII в.

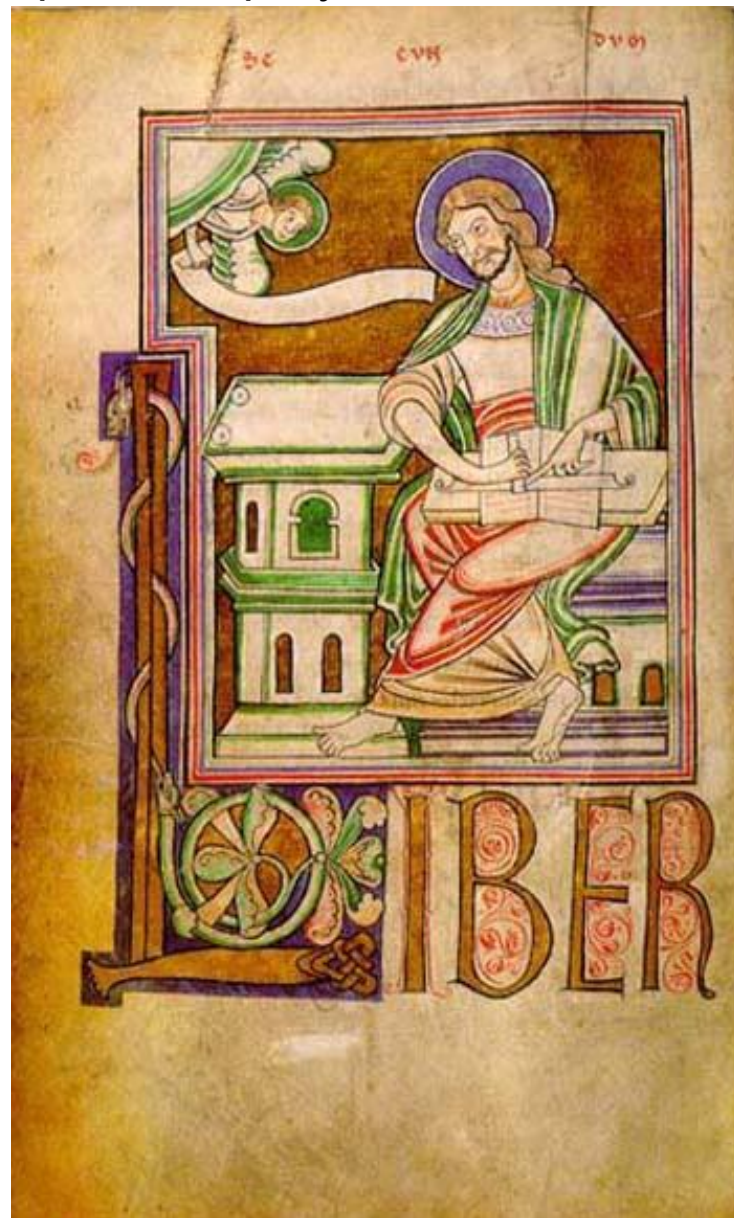

Магазин пергаменщика, изображенный в итальянской хронике XV в. Один мастер нарезает листы пергамена на квадраты, другой натирает их мелом, подготавливая к письму.

Средневековые стилосы, палочка из свинца, страница часослова, разлинованная чернилами

Евангелист Матфей
разлиновывает
рукопись, проводя линию через две
страницы сразу. Евангелие XII в.

Тростниковое перо и два птичьих пера

Евангелист Марк проверяет остроту кончика пера, перед тем как окунуть его в чернильницу. Часослов XV в.

Рукописи, созданные под мусульманским влиянием

Ленинградский кодекс.
Каир, 1008 г.
Санкт-Петербург,
РНБ, IV 19А, f.474r

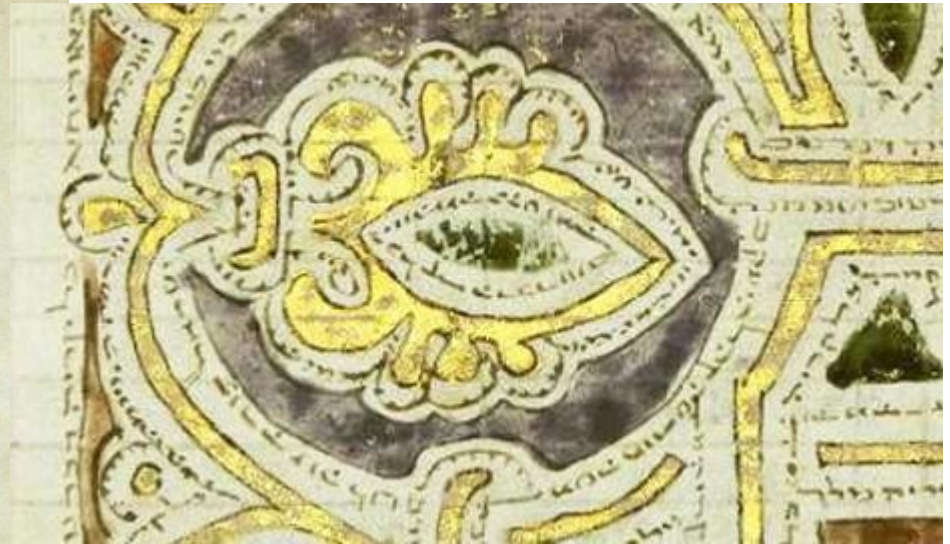

Дамаский кетер. Толедо, 1260 г.

Иерусалим, Национальная библиотека Израиля. MS Heb. 4 790. f.348v

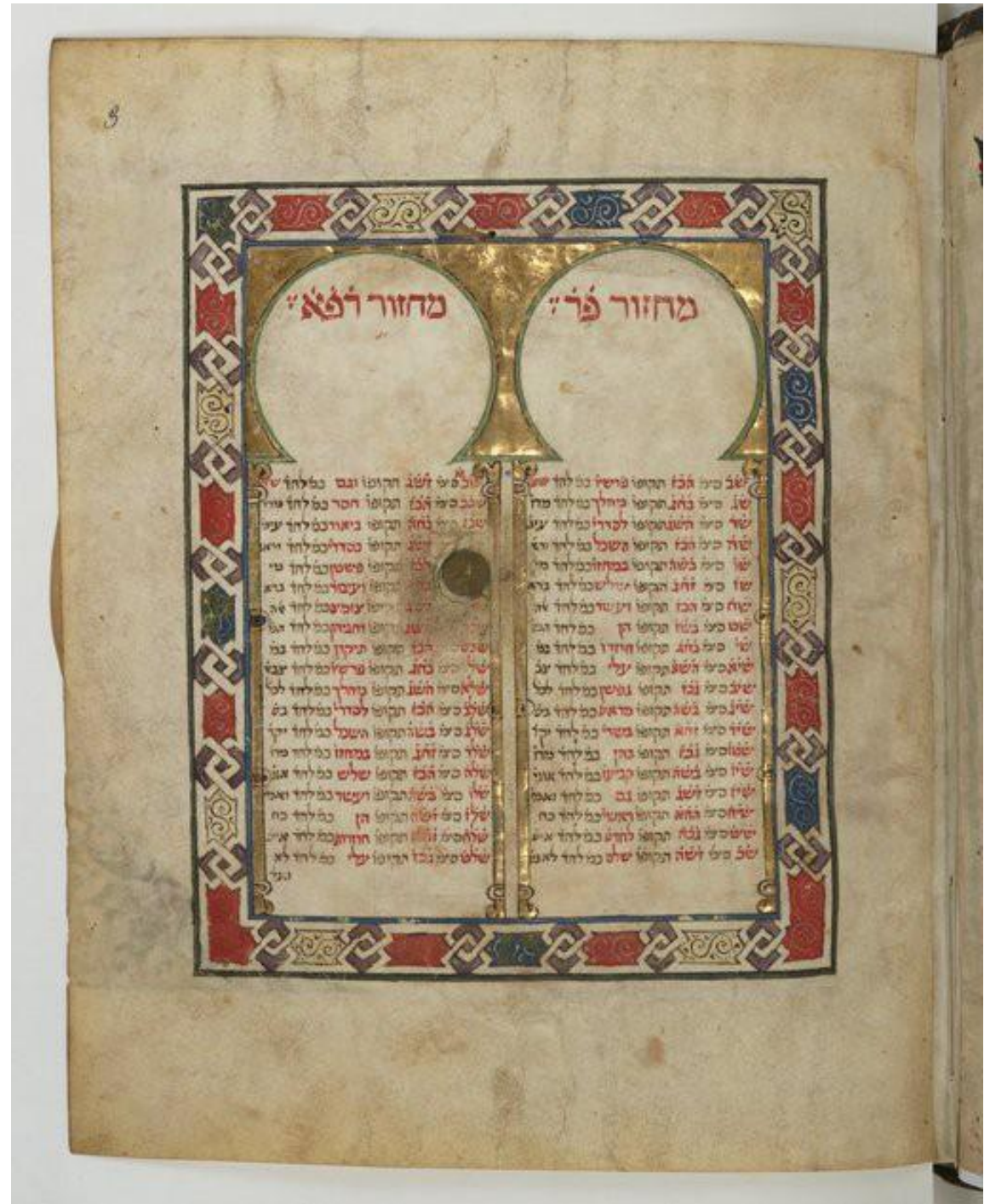

Дамаский кетер. Ковровая страница с микрографией. Fol.311r

Дамаскский кетер, микрография крупным планом.
Fol.113v.

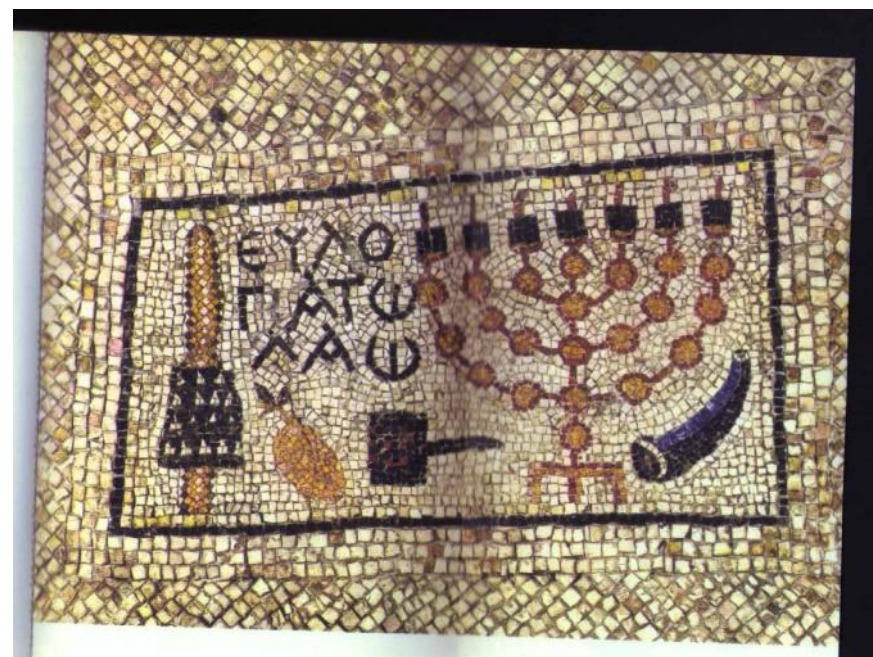
Арки, обрамляющие календарь,
в виде подковы.
Париж, Национальная
Библиотека
Франции, Ms Cod Heb.21, fol.3

Храм и храмовые принадлежности в сефардских манускриптах

Храмовые принадлежности. Перпиньян, 1299. Париж, Национальная Библиотека

Позднеантичные мозаики
с изображениями Храма
и храмовых принадлежностей.
Бет-Альфа, Хульда,
Хирбе.

Храмовые принадлежности. Амвросианская каталонская Библия. Каталония, 1350-75.
Милан, Библиотека Амвросиана. С 105 sup., ff.1v-2r

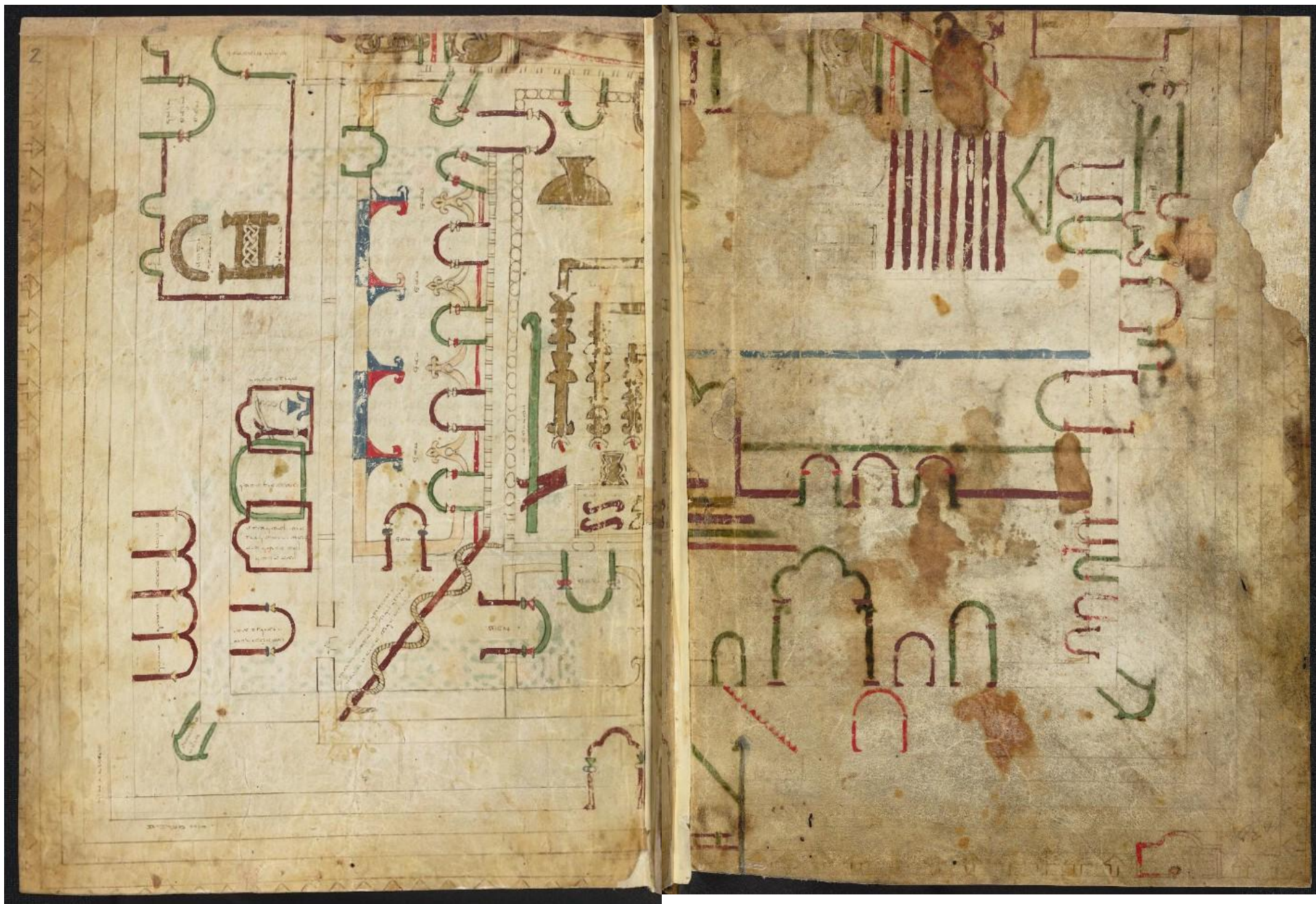

Диаграмма Храма. Сория, 1306. Оксфорд, Бодлеянская библиотека, Ms Kennicott 2, ff.1v - 2r

Библия из Имола. Испания, 1451 г. Имола, Муниципальная библиотека, Ms 77, f.337v - 338r

Поздние сефардские библии

Страницы Масоретской Библии. Лиссабон, Ок.1496 г. Филадельфия, Свободная Библиотека, Ms. Lewis O 140.

Лиссабонская Библия. Лиссабон, 1483. Лондон, Британская библиотека, Ms Or 2626, f.1v

Лиссабонская Библия.
 Декоративная цветочная указка
 "параша". Fol.79v

וישכן כבוד ה' על הר סיני וכסהו הענן ששת ימים וישכן הענן כבוד ה' אצל וישכן
 ישראל בטה כבוד ה' עין יעקב וישכן בירושלם עד לעולם וישכן עינים נבחרות מירא פה ואל הנקנס
 ויסכיחו

ועצו שמים ישכון למי ארבע שמים
 לשכון חמשה ולקטרת חמשים
 אבני שחם ואבני מלאים לאמר
 ולחישן ועשן לימקד שושבנות
 בחובם ככל אשר אני מראה
 אותך את תבנית המשכן ואת
 תבנית כל כליו וכן תעשו
 ועשו ארון עצי שמים
 אמתים וחצי ארבו ואמה וחצי
 רחבו ואמה וחצי קמתו ויצפת
 אתו זהב טהור מבית ומחוץ תעשו
 ועשית עליו זהב סביב ויצפת
 לו ארבע טבעות זהב תתה על
 ארבע פינותיו ושת טבעת על
 צלעו האחת ושת טבעת על
 צלעו השנית ועשית בדי עצי
 שמים וצפית אתם זהב והכאת
 את הכרים בטבעות על צלעת
 הארן לשאת את הארון בהם
 בטבעות הארון יהיו הכרים לא
 סרו ממנו ונתת אלה הארן את
 הערת אשר אתן אליך ועשית
 כפרת זהב טהור אמתים וחצי
 ארמה ואמה וחצי רחבה ועשית
 שנים כרבים זהב מקשה תעשה
 אתם משני קצות הכפרת ועשה

עלה אל הדרה והיה שם ואתנה
 לד את לכת האבן והתורה והמצוה
 אשר כתבת לדורותם וקסמשה
 ויהו שני עשרתו ויעל משה אל
 הר האלהים ואל חוקים אמר
 שבו לנו בה עד אשר נשוב אליכם
 והנה אתן וחדד עמכם מי בעל
 רברים וישאל להם ויעל משה
 אל הדר ויבס הענן את הדר
 וישכן כבוד ה' על הר סיני
 וכסהו הענן ששת ימים ויקרא
 אל משה ביום השביעי מתוך
 הענן וימראה כבוד יהוה כאשר
 אכלת ברד אש הדר לעיני בני
 ישראל ויקאמשה בתוך הענן
 ויעל אל הדר והיה משה בהר
 ארבעים יום וארבעים לילה
 וידבר יהוה אל משה לאמר
 דבר אל בני ישראל ויקחו לי
 תרומה מאת בני ישראל ודבנו
 לבנות מקדש ואת תרומתי ואת
 התרומה אשר תקחו מאתם
 זהב וכסף ועור שנת תכלת וארמן
 ותלעת שני ושש ועינים ועדת
 אילים מארמים ועדת החשים

וימראה כבוד ה' וימראה הענן וימראה התקין וימראה האופנים וימראה הילדים וימראה אש וימראה הענב
 ויקחו לי תרומה ויקחו להם אש ששה שכן ויתן ויתן פרה אדמה תמימים נקחו נגא חמשה מן הסוסים
 ועשה לי סעופים וישנה טוב אחד מקצה מזה ועשה להם סנפסידי לכסות בשר יקרה ממותנים יי

Пятикнижие Альманци. Португалия,
1450-74. Начало Плача пророка Иеремии.
Лондон, Британская Библиотека, Add Ms
27167, f.419v.

איכה ישבה בדד העי

רבת עס היתה כאלמנה רבת בנוים
ישרת כמדוניות היתה למס
בכה תכנה בלילה ורמעתה על

Пятикнижие Альманци.
Детали декора.

Кенникоттская Библия. Ла Корунья, 1476 г. Оксфорд, Бодлеянская библиотека, Ms Kennicott 1.

והשש עשרה

מקור המים ומבלישן
הפאת ולקח בעליו במעין
עשיר איה אה עשי ישמח עשר
בעשור בורא השמים ומסרם אהים
קדש הוא ויבא ברא הפאת
לחיות במל אדירים פר בן בקר תניס
וישלף ש במבבל הממך לארץ
הנה לני סל הראוי לשתות
גלים ואריות ותמיסים
שפיר והבקי והתמיסים רבונת
ולפרש בו אנתמיסים לפי שקרב
ראש חדש בשש פרים כמו שכתוב
ואב יחולק פרי החיות ישאם לאכילת
ששם יבא ארץ **והשש עשרה**
בת ארבע אוח
עם ההא הטספת או החי להורות
והיה נסרת או נמצאת או מרברת
בכה שפועתה בזמן הזה והנמשל
פעולה או פועלת ובה כניל ואם
ההפסך הנין בקי נסחיה הא וישנת
והארץ ויעלים עמדת וברי כאו מהם
הספק מלך קמ את סתור העפלת
ותה לול לא מען נאחתו רילסת ואם
למד הפעל נוסת יהא פתח מל וכל
אשה ויריע אש ושסעי שסעי מרה
מלודי ושה שניתי ואם מפני שרי
נבדו אב סרררררר מל אילך שוא
קה פתוק ונוספת בו יוד א תשכח אונת
ל אומב מודש לפי שהם מליע נאמר
בו הד טספת וא היה לבני הההשש

והארבע עשרה

מיו יערם כארבה
לדוש און מי שני ולבני אבד
אובית ישם עשו ולבני אויפטר
שחתוק יהוד לבני אלף שהיא כרה
ובא מליע מפגיל שהיא מלה זעפא
ואתפ שאנה טפלת עיהם הרה
משע פטשן וכוזרה אויבני
בשע פלטין ואנה כמסר
למלה זעפא ובה המברה
בעני על רוד החוד ולא האת בנדר
והרה אחוה נטרה את הטמיס בער
זולה אוספה ריקעליע ולב אש
אוסה כי עיר לט אט אומלה והותר
ארעה לזפת בניה ופשו שיקרה
משפטט בשוא בניה נטרה מו חולט
היא שפטה אית שאי אט אנלה הוא
האמרה בלמס הבטרה סאנירונה
או יהו בנרה נטרה זולה שליעה מע
תאר במשקל ששמה שרם מער שנת
שכמים ששנה שממות וכו יעבורת
הנפפת **והשש עשרה**
רכיש
עם הוא והתו הטספת להורות
רבת נטרות או נמצאות או מרברות
בעין שפועלת בזמן הזה והנמשל
פעולת והוא רתיו שהיא סיס החת
וכאו פעמים מכלה שהיא בלישן ובר
כמי קאב אוסות מוכח מסחות משכן
מיטנות שדה שרות בסך בסדרות
מקום מכות ורדומים להם

והארבע עשרה

מיו יערם כארבה
לדוש און מי שני ולבני אבד
אובית ישם עשו ולבני אויפטר
שחתוק יהוד לבני אלף שהיא כרה
ובא מליע מפגיל שהיא מלה זעפא
ואתפ שאנה טפלת עיהם הרה
משע פטשן וכוזרה אויבני
בשע פלטין ואנה כמסר
למלה זעפא ובה המברה
בעני על רוד החוד ולא האת בנדר
והרה אחוה נטרה את הטמיס בער
זולה אוספה ריקעליע ולב אש
אוסה כי עיר לט אט אומלה והותר
ארעה לזפת בניה ופשו שיקרה
משפטט בשוא בניה נטרה מו חולט
היא שפטה אית שאי אט אנלה הוא
האמרה בלמס הבטרה סאנירונה
או יהו בנרה נטרה זולה שליעה מע
תאר במשקל ששמה שרם מער שנת
שכמים ששנה שממות וכו יעבורת
הנפפת **והשש עשרה**
רכיש
עם הוא והתו הטספת להורות
רבת נטרות או נמצאות או מרברות
בעין שפועלת בזמן הזה והנמשל
פעולת והוא רתיו שהיא סיס החת
וכאו פעמים מכלה שהיא בלישן ובר
כמי קאב אוסות מוכח מסחות משכן
מיטנות שדה שרות בסך בסדרות
מקום מכות ורדומים להם

והשש עשרה

מקור המים ומבלישן
הפאת ולקח בעליו במעין
עשיר איה אה עשי ישמח עשר
בעשור בורא השמים ומסרם אהים
קדש הוא ויבא ברא הפאת
לחיות במל אדירים פר בן בקר תניס
וישלף ש במבבל הממך לארץ
הנה לני סל הראוי לשתות
גלים ואריות ותמיסים
שפיר והבקי והתמיסים רבונת
ולפרש בו אנתמיסים לפי שקרב
ראש חדש בשש פרים כמו שכתוב
ואב יחולק פרי החיות ישאם לאכילת
ששם יבא ארץ **והשש עשרה**
בת ארבע אוח
עם ההא הטספת או החי להורות
והיה נסרת או נמצאת או מרברת
בכה שפועתה בזמן הזה והנמשל
פעולה או פועלת ובה כניל ואם
ההפסך הנין בקי נסחיה הא וישנת
והארץ ויעלים עמדת וברי כאו מהם
הספק מלך קמ את סתור העפלת
ותה לול לא מען נאחתו רילסת ואם
למד הפעל נוסת יהא פתח מל וכל
אשה ויריע אש ושסעי שסעי מרה
מלודי ושה שניתי ואם מפני שרי
נבדו אב סרררר מל אילך שוא
קה פתוק ונוספת בו יוד א תשכח אונת
ל אומב מודש לפי שהם מליע נאמר
בו הד טספת וא היה לבני הההשש

והשש עשרה

מקור המים ומבלישן
הפאת ולקח בעליו במעין
עשיר איה אה עשי ישמח עשר
בעשור בורא השמים ומסרם אהים
קדש הוא ויבא ברא הפאת
לחיות במל אדירים פר בן בקר תניס
וישלף ש במבבל הממך לארץ
הנה לני סל הראוי לשתות
גלים ואריות ותמיסים
שפיר והבקי והתמיסים רבונת
ולפרש בו אנתמיסים לפי שקרב
ראש חדש בשש פרים כמו שכתוב
ואב יחולק פרי החיות ישאם לאכילת
ששם יבא ארץ **והשש עשרה**
בת ארבע אוח
עם ההא הטספת או החי להורות
והיה נסרת או נמצאת או מרברת
בכה שפועתה בזמן הזה והנמשל
פעולה או פועלת ובה כניל ואם
ההפסך הנין בקי נסחיה הא וישנת
והארץ ויעלים עמדת וברי כאו מהם
הספק מלך קמ את סתור העפלת
ותה לול לא מען נאחתו רילסת ואם
למד הפעל נוסת יהא פתח מל וכל
אשה ויריע אש ושסעי שסעי מרה
מלודי ושה שניתי ואם מפני שרי
נבדו אב סרררר מל אילך שוא
קה פתוק ונוספת בו יוד א תשכח אונת
ל אומב מודש לפי שהם מליע נאמר
בו הד טספת וא היה לבני הההשש

Антропоморфные буквы.
Колофон художника

Колофон художника. Серверская Библия. Сервера, 1300 г. Лиссабон, Национальная библиотека Португалии, Ms. Hebr.72, fol.449r

Страницы Серверской Библии с изображением кентавров и единорогов

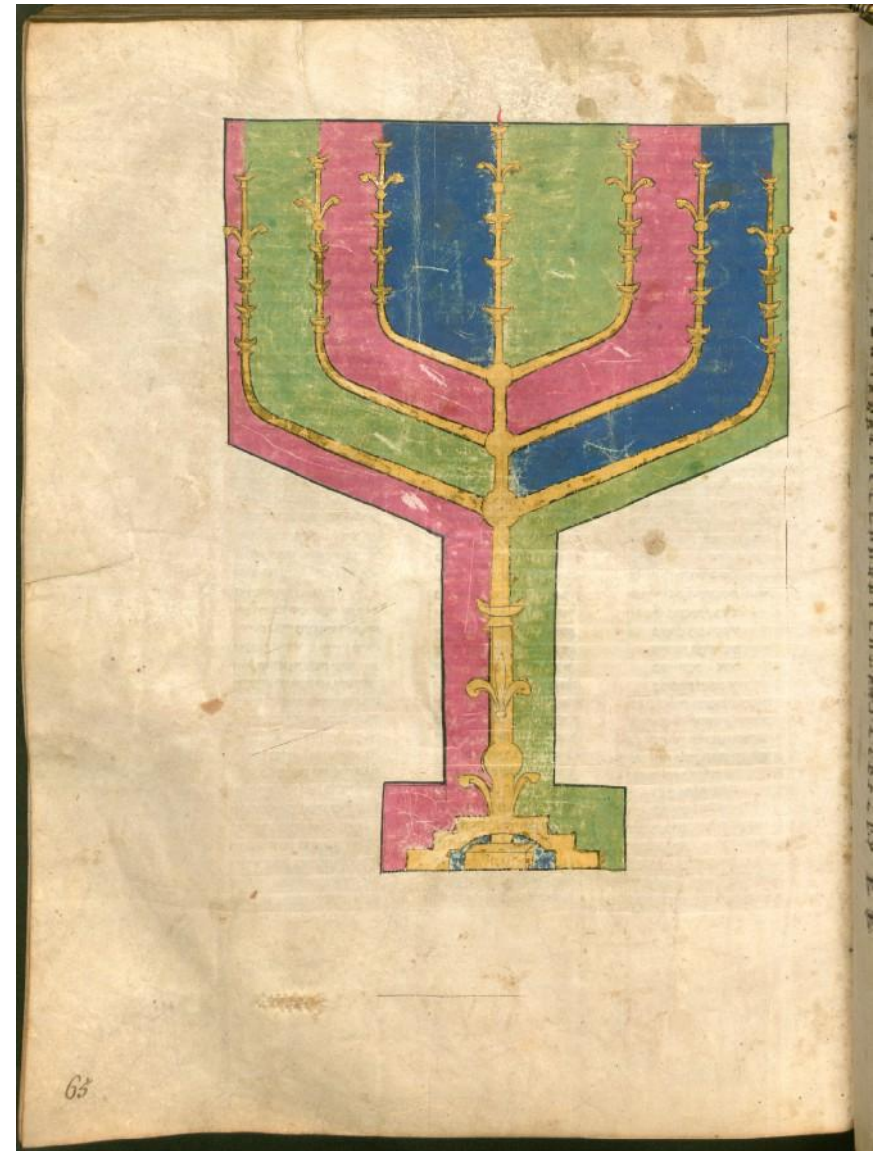
Светские сюжеты в Серверской и Кенникоттской Библиях

Изображение меноры в Серверской Библии (f.316v): Захария 4, 2-14.

Менора в ашкеназских манускриптах

Слева: Северофранцузский сборник, 1277-86. Лондон, Британская Библиотека, Add Ms. 11639, f.114r.

Справа: Комментарий Раши. Германия, 1232-33. Мюнхен, Баварская Библиотека, Ms Cod.Heb. 5, vol.I, f.65r

Аарон зажигает менору. Швейцария, XIII в. Париж, Национальная Библиотека Франции, Ms.Heb 5, f.118v

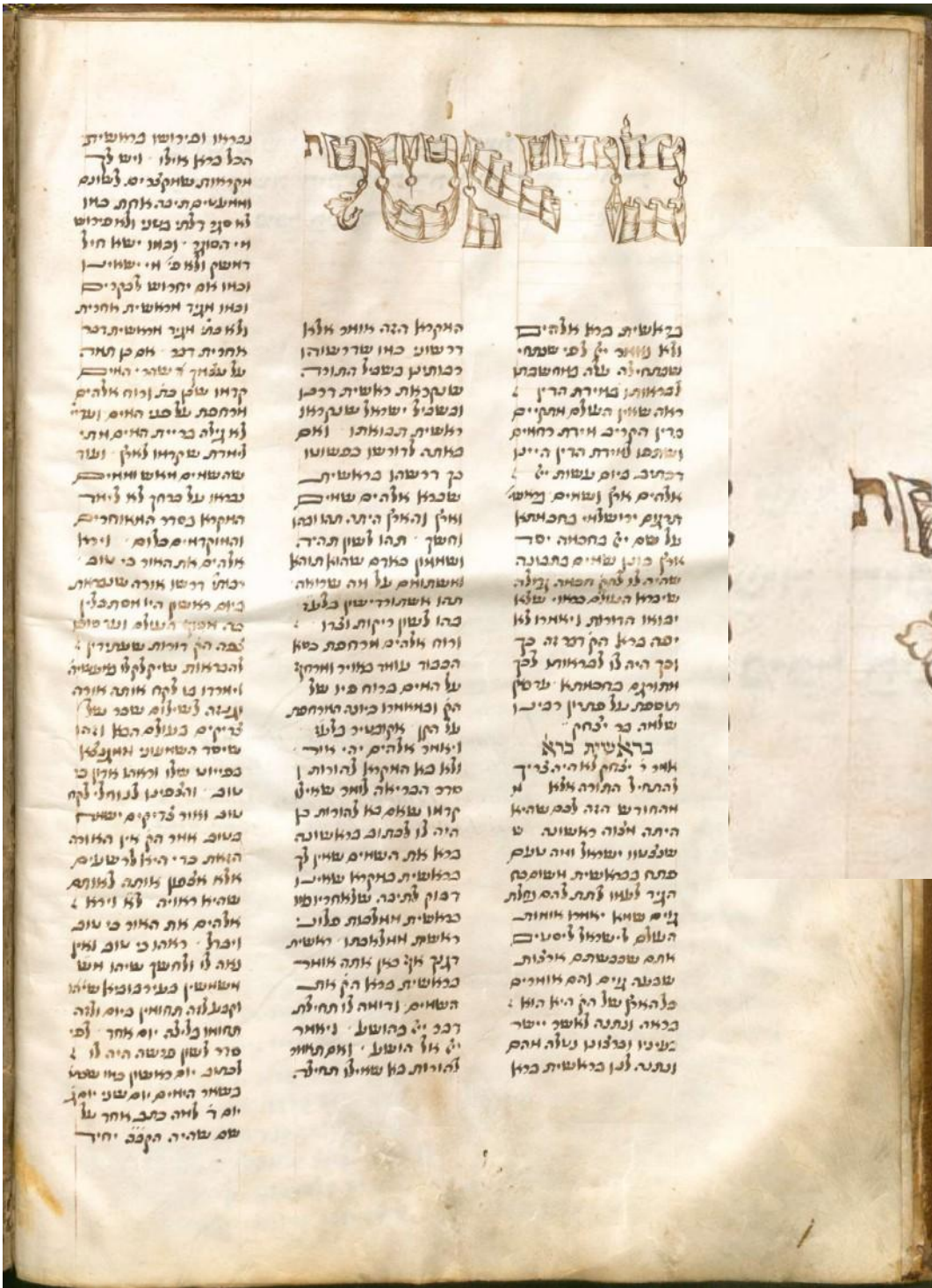

Менора. Италия, кон. XIII в. Лондон, Британская библиотека, Ms Harley 5710, vol.I, f.136r

Храмовые принадлежности и фигура первосвященника. Регенсбургское Пятикнижие. Регенсбург, ок.1300 г. Иерусалим, Музей Израиля, Ms.180/52, ff.155v-156r.

Инициалы в ашкеназских манускриптах

Первые инициалы в ашкеназских библиях. Германия, 1232-33. Мюнхен, Баварская Библиотека, Ms Cod.Heb. 5, vol.I, f.1v

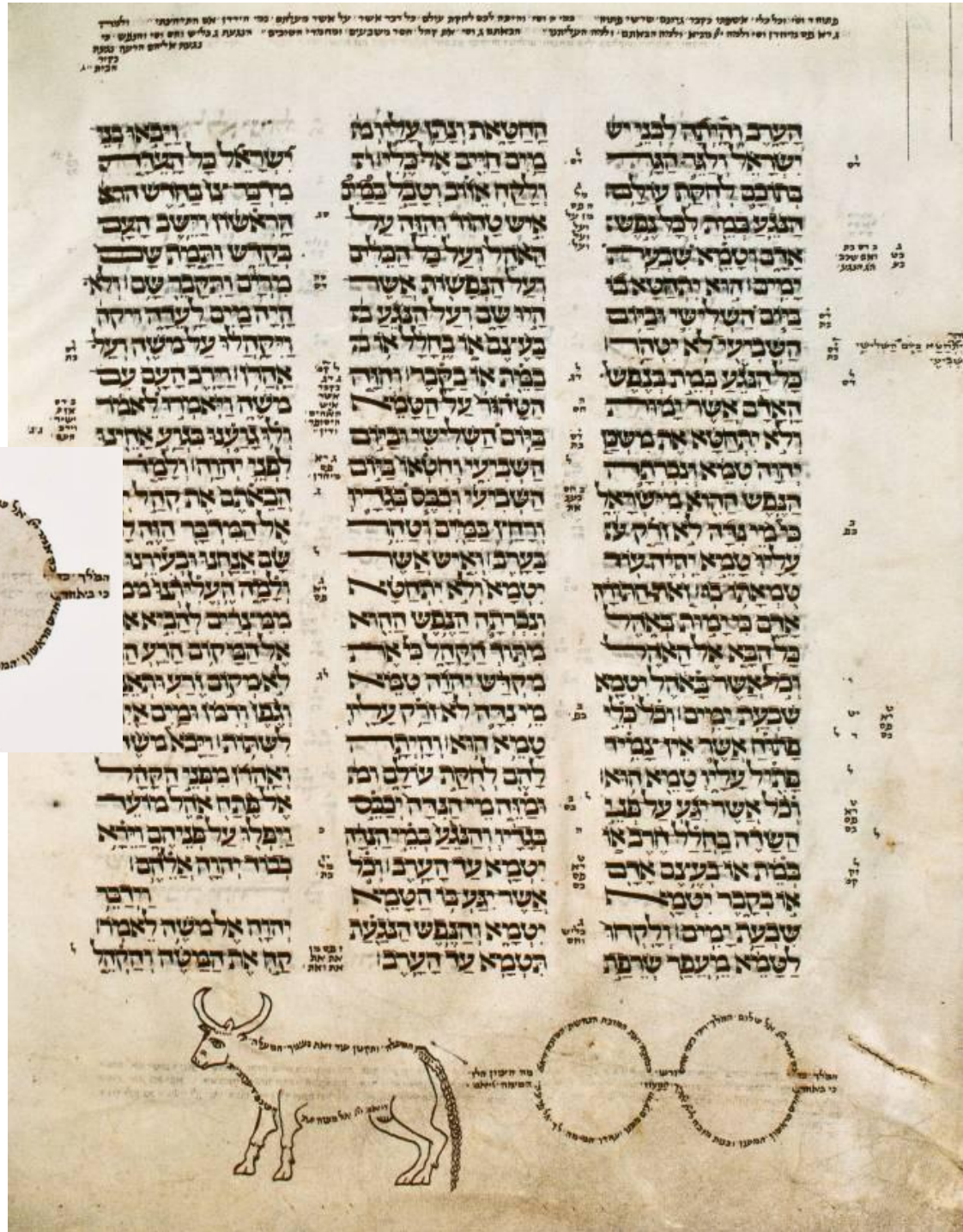
Инициал в начале III Книги Царств.
Лотарингия, 1286. Париж, Национальная
библиотека Франции, Ms Hebr.4, f.249v

Выделение первого слова. Германия, XIII в.
Берлин, Государственная библиотека.
Ms.or.Fol.1212, f.150v (слева), 381r (внизу).

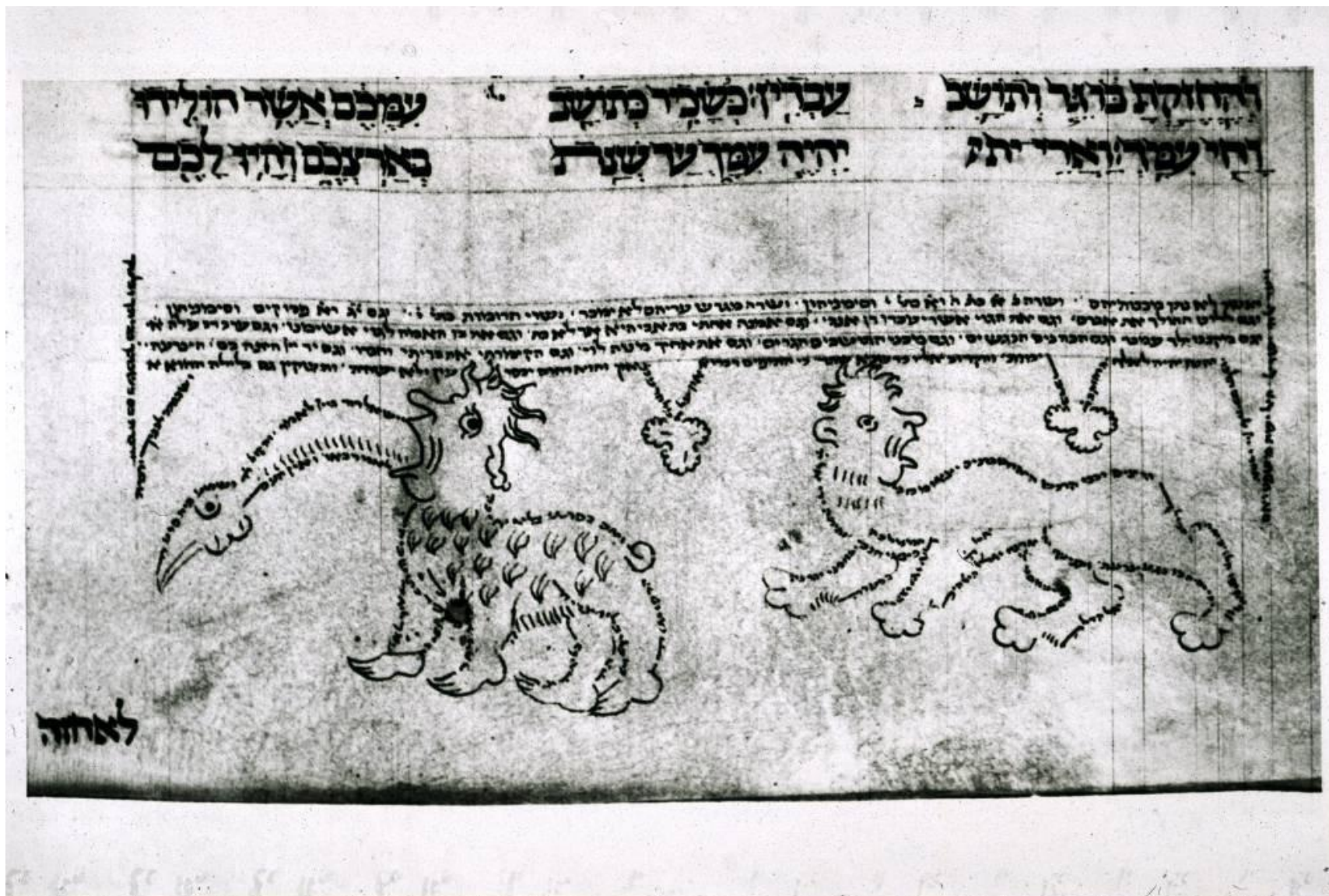

Микрография и фигурный текст

Микрографическое изображение рыжей телки (Числа 19). Германия, ок. 1286. Париж, Национальная библиотека Франции, Ms. Hebr. 1, f. 104v.

Два микрографических гибрида под текстом 35 главы книги Левит. Берлин, Государственная библиотека, Ms.or.Fol.1212, f.146v

Пятикнижие из Альбенка. Альбенк (Франция), 1340. Оксфорд, Бодлеанская библиотека, Ms. Opp.14. Carmina figurata в форме реки крови (Исход 7, 20-21) и вавилонской башни (Бытие 11, 3-4).

Конец книги Исход, начало книги
Левит. Северофранцузский сборник.
Франция, 1277-1286. Лондон,
Британская библиотека, Ms.Add. 11639,
f.51v

אל אשר עשה יהוה אל משה
וישם את כבוד ה' עליו
ואת המזבח העולה שם קטח מלשון
אחל מושע ויטל עניו את העניו
ואת העניו פאשר ענה יהוה
את משה וישם את
הכבוד על אהל מועד וכד המזבח
ויהי שמה מים להצט' ויהוה
מפני משה ואהרן ובעני את
יהיה ואת האלהים ובמאם אל
אהל מושע ויהוה את הכבוד
ויהוה כמשה ענה יהוה את משה
ויהוה את החיט סטב ל
למשכן ובמזבח ויהוה את משה
שער החצר ויטל משה את העל
המלאכה ויטל העניו את
אהל מושע ובמזב' יהוה כבוד את
המזבח ויהוה יטל משה לבת אל
אהל מושע ט' ט' עניו העניו
וכבוד יהוה בל' את המזבח
ובדעיות העניו מעני המזבח
יסעו בני ישראל בני משעיהם
ואם לא עתה העניו ויהוה יטל
על יום העלית ופי עני יהוה עני
רפי ט' ויטל ויהוה קתיה ליהוה
בן העניו כל בית ישראל ככל
מסעיהם

מפני עניו כבוד משה עניו ויהוה את משה
עניו ויהוה את משה עניו ויהוה את משה עניו

Исход, 15 глава. Каталонское
Пятикнижие. Каталония, кон. XIV в.
Лондон, Британская библиотека,
Ms. Harley 5773, f.56r.

קדשך שמעו עמים יר-ג זין
אחו ישבי פלשת אונבה לו אלופי
אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמנו
כל ישבי כנען תפל עליהם אימתה
ופחד בגדל ודועך ידמו כאבן
יעבר עמך יהוה עדי עבר עם זון
הנית תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מבון
לשבתך פעלת יהוה מקדש אדני כוננו
יהי יהוה מלך לעלם ועד יהוה יושב יהוה עליהם אתמי
באסוס פרה ברכבו ובפרשיו בים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים

ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף כידה ותצאן כל הנשים
אחריה בתפם ובמחלת ותען להם מרים שירו ליהוה בתיאור נאה
קוסו ורכבו רמה בים ויסעמשה את ישראל מים סוף
ויצאו אל מדבר שור וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים
ויבאו מרתה ולא יכלו לשתת מים ממרה בני מרים הם על יין בן
קרא שמה מרה וילנו העם למצותיו ושמרת כל הקיו
על בשה לאמר מה נשתה כל המחלה אשר שמתי
ויצעק אלי יהוה ויורהו יהוה במעור סלא אשים עליך בני
עץ וישלך אלהים וימתקו אני יהוה רפאך
המים שם שם לו חק ומשפט ויבאו אלמה
ושם שתיים עשרה ענות ומים ושבעים תמרים ויחגו
ושם על המים ויסעי מאילם 16

Начало книги Левит. Пятикнижие герцога Сассекса. Лиссабон, 1475-99. Лондон, Британская библиотека, Add Ms 15284, f.88r.

Итальянские библии

Начало книги Второзакония. Итальянское Пятикнижие герцога Сассекса. Италия, ок. 1400 г. Лондон, Британская библиотека, Add Ms 15423, f.117r.

Страница богослужебного Пятикнижия.
Италия, 1450-74. Лондон, Британская
библиотека, Ms Harley 7621, f.254v

Начало книги Бытия. Флоренция, сер.XV в.
Флоренция, Библиотека Лауренциана, Ms.
Conv.Soppr.268, f.1r

